

PAPER DETAILS

TITLE: Sûre-Konu Bağlaminin Dikkate Alınmasının Anlam Üzerine Etkisi: en-Neml 27/82

Örnekliginde 'Dâbbe' Konusu Üzerine Bir İnceleme

AUTHORS: Hatice Merve ÇALISKAN BASER

PAGES: 874-896

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3180155>

Sûre-Konu Bağlamının Dikkate Alınmasının Anlam Üzerine Etkisi: en-Neml 27/82 Örneğinde “Dâbbe” Konusu Üzerine Bir İnceleme

*The Impact of Considering the Context of Surah-Subject on Meaning: An Examination on the Subject
of ‘Dabbah’ In The Example of al-Naml 27/82*

Dr. Öğr. Üyesi, Hatice Merve ÇALIŞKAN BAŞER

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
İzmir Kâtip Celebi University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Tafsir
hmerve.baser@ikc.edu.tr

 0000-0003-0877-7757

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

31 Mayıs / May 2023

Kabul Tarihi / Accepted

02 Eylül / September 2023

Yayın Tarihi / Published

15 Eylül / September 2023

Atıf Bilgisi / Cite as:

BAŞER, Hatice Merve ÇALIŞKAN. “Sûre-Konu Bağlamının Dikkate Alınmasının Anlam Üzerine Etkisi-en-Neml 27/82 Örneğinde “Dâbbe” Konusu Üzerine Bir İnceleme”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (Eylül 2023), 874-896.
<http://doi.org/1051702/esoguifd.1307838>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

[1051702/esoguifd.1307838](http://doi.org/1051702/esoguifd.1307838).

Sûre-Konu Bağlamının Dikkate Alınmasının Anlam Üzerine Etkisi: en-Neml 27/82 Örneğinde “Dâbbe” Konusu Üzerine Bir İnceleme

Öz ► Kur’ân’ın bir ayetini anlamak için, o ayet ile ilgili bilgilerin yanında ayetin siyâk-sibâkına, bulunduğu sûrenin tamamına bakmak ve ayette bahsedilen konuya temas eden diğer sureleri incelemek önemlidir. Makalenin konusu Neml sûresinin 82. ayetinin incelenmesidir. Çalışmada Kur’ân’ın daha iyi anlaşılabilmesi için bağlamında okunmasının önemini vurgulamak amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman ve içerik analizinin kullanıldığı çalışmaya göre sûrenin bütünlüğünde şirk eleştirisinin yanında “kıyamet günü” tüm yapılanların ortaya çıkarılacağı vurgulandığı görülmektedir. Sûrenin konusundaki vurgudan ötürü ana teması kıyamet olan diğer ayetlere bakıldığında kıyamet anının insanların yapıp etikleri “organlar, melekler ve kitaplar tarafından haber verilmesi” gibi farklı şekillerde tasvir edildiği görülmektedir. Diğer taraftan çalışmaya konu olan sûrenin 82. ayetinde yer alan “dâbbe” kelimesi kıyametten önce adaletsizliğin, kötülüğün ilerlediği bir zamanda çıkacak varlık olarak tanımlanmıştır. Kur’ân’da on sekiz yerde geçen kelime, özellikle bu ayette “dâbbe” anlatılarına konu olmuştur. Rivayetlerin yorumlanmasıyla zamanın bilinmeyen, zarar veren çeşitli durumları “dâbbe” şeklinde anlaşılabilmiştir. Hem sure bütünlüğü hem konuyla ilgili benzer ayetler birlikte değerlendirildiğinde kıyamet öncesinin değil de kıyamet anının vurgulandığı ayet “yeryüzünden bir canlının/dâbbenin çıkıp insanlara yaptıklarını haber vermesi” şeklinde anlaşılabilir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, en-Neml 27/82, Dâbbe, Kıyamet, Anlam, Bağlam

The Impact of Considering the Context of Surah-Subject on Meaning: An Examination on the Subject of 'Dabbah' In The Example of al-Naml 27/82

Abstract ► This article examines the 82nd verse of surah al-Naml by taking into consideration the surah-subject integrity. This verse has been correlated with a being that will emerge at a time before doomsday when injustice and evil will advance. Later various unknown or damaging situations of time could be understood as “dabbah”. This concept, which is mentioned in eighteen places in the Qur'an, has only been the subject of the narrations of "dabbah" in the 82nd verse of the chapter of al-Naml. Document and content analysis methods of qualitative research were used in the research. In the Surah, it is emphasized that the criticism of polytheism and all the actions of man will be revealed on the Day of Judgment. In many verses related to doomsday, it is in question that the morals of the people at that moment are explained in different ways, such as "organs, angels, and books speaking". This verse can be understood as follows; at the moment of the apocalypse, a creature/dabbah will come out of the earth and will explain to people what they have done.

Keywords: Tafsir, al-Naml 27/82, Dabbah (The beast of the earth), Day of Judgment, Meaning, Context

Giriş

Kur’ân’ın inişi 23 yılda tamamlanmıştır. Bu süreç içerisinde gerçekleşen olaylar, mevcut bazı durumlar ayetlerin inmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla bir ayeti anlamlandırırken onun bağlamını dikkate almak gerekmektedir. Farklı kaynaklarda çeşitli şekillerde tanımlanan bağlam

bir mesajın konusunu, amacını, öncesindeki ve sonrasındaki bilgilerini, bütünlüğündeki temel fikrini içine almaktadır. İç bağlam bir sözdeki ya da metindeki dilsel özellikler, amaç, konu, temel kavramlar gibi unsurlardan oluşurken; dış bağlam anlaşılacak olan şeyin oluşmasına sebep olan tarihsel, kültürel şartların tamamını içerir. Yine ayetler arasındaki ilişki, Kur’ân’daki konu bütünlüğü ve bunların anlamaya etkisi iç bağlam; Kur’ân’ın nazil olduğu ortam, muhatapları ve onların kültürel, ruhsal, toplumsal deneyimlerinin ayetlere yansımaları dış bağlam özelinde tartışılır.¹ Çalışmada Neml Sûresi’nin 82. ayeti bağlam dikkate alınarak incelenecektir. Çünkü bu ayette geçen “dâbbe” ifadesi kıyamet alametlerinden biri olarak kabul edilmesinin yanı sıra bağlam dikkate alınmadan çeşitli yorumlara konu olmuştur. Çalışmada hem söz konusu ayetin geçtiği sûrenin hem de ayetin esas konusu olan kıyamet anlatımına yer verilen ayetlerin incelenmesi ve kavramın diğer sûrelerde yer almasının ortaya koyulması daha çok iç bağlam ile alakalıdır. Öte yandan ayetin arka planında yer alan olaylara da kısmen değinilmesi hususunda konu dış bağlamı da kısmen ilgilendirmektedir. Dolayısıyla ayette geçen bir konu bunlar dikkate alınarak incelendiğinde Kur’ân’a metinsel ve tarihsel olarak bütüncül bakılmış olacağı için Kur’ân’ın o meseledeki anlatımı daha net bir şekilde açığa çıkabilmektedir. Bu sebeple ilgili ayet hem sûrenin bütünlüğü ve tarihi arka planı hem de kıyamet anlatılarının olduğu diğer sûrelerin içerikleri dikkate alınarak incelenecektir.

Konu ile ilişkilendirilebilecek üç makale bulunmaktadır; ikisi konuyu Neml 27/82 ekseninde ele alırken üçüncüsü bu ayeti Rûm 30/52-57 ile mukayese etmiştir. Bu çalışmalardan birinde kelimenin anlam alanı ve geçtiği diğer sûrelerde kullanımına ilişkin bilgilerin yanında Neml sûresinin 82. ayetinden hareketle dâbbenin nasıl olduğu, çıkacağı yer ve zaman ile ilgili detaylara yer verilmiştir.² İkinci çalışmada da benzer şekilde dâbbenin vasfı, çıkış yeri ve zamanı, şekli, hikmeti ve görevi gibi başlıklar altında konu incelenmiştir.³ Üçüncü çalışma-benzer başlıklara yer vermiş olsa da-bu ikisinden farklı olarak Neml sûresi 82. ayetinin Rûm sûresinin 52-57 ayetleri ile karşılaştırılmasından hareketle dâbbenin yerden çıkarılmasının “insanın dirilerek kabrinden çıkması” anlamına geldiği sonucuna ulaşmıştır.⁴ Ortaya konacak bu çalışmada ise hem

¹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. Fatih Tiyek, *Kur’an’ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar*, (Kayseri Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014), 18-33; Mehmet Bağçıvan, “Kur’an Yorumunda Tarihsel Bağlamın Sınırlayıcılığının Problemleri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10/4 (2021), 3321-3324. Ayrıca bk. Fatih İbiş, “Anlamın Epistemolojik Ön Koşulu Olarak Bağlam”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25/2 (2023).

² Bk. Necdet Ünal, “Kur’ân-ı Kerim’de Dâbbe”, *Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2010).

³ Bk. Hüseyin Çelik, “Kur’ân’da ‘Dâbbetül’l-Arz’”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi İlahiyat Fakültesi* 1/1 (2013).

⁴ Bk. Mustafa Hocaoglu, “Dabbetü’l-Arz: İnsanın Yeniden Dirilişi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/73 (2020).

Neml sûresinin içeriği dikkate alınarak hem de kıyamet anlatıları içeren diğer ayetler üzerinden konunun incelenmesi söz konusudur. Çalışma, Kur'ân'ın kendi bağlamında ve konu bütünlüğü içerisinde okunmasının önemine vurgu yapmaktadır. Bu amaç makaleyi diğer üçünden farklı kılmaktadır. Ele alınan ayet aynı olsa da inceleme olarak sûrenin bütünlüğüne bakılması ve ana konusu kıyamet olan ayetlerin incelenerek sûre/konu ilişkisinin ortaya konulması yönüyle de bahsedilen diğer eserlerden ayrılmaktadır. Çalışmada nitel araştırmanın doküman ve içerik analizi yöntemleri kullanılacaktır. İlgili ayetler ve sûreler, tefsir ve diğer eserler betimsel analiz yöntemi ile incelenecek ve bulgular değerlendirilecektir. Bu bağlamda mesele, ilgili ayet örnekliğinde ele alınacak; dâbbe ile ilgili yorumlar, Kur'ân'ın vurgusuyla karşılaştırılarak yeni bir yaklaşım ortaya konulacaktır. Çalışmada bütünsellik açısından tefsirlerde, hadislerde, Kutsal Kitap'ta ve kültür içerisinde konunun nasıl anlaşıldığı da ana hatları ile anlatılacaktır. Dâbbe ile ilgili mevcut rivayetlerin yorumlanması ile oluşturulmuş kitaplar ve filmler olsa da-konu dâbbenin ne olduğu ya da ilgili anlatıların değerlendirilmesi olmadığı için-bunlar ayrıca incelenmeyecektir.

Gelecek hakkında bilgi sahibi olma isteği insanlarda hep olagelmıştır. Bu sebeple geleceğe yönelik konuşulan konular da hep ilgi uyandırmıştır ve bu ilgi hala aynı şekilde devam etmektedir. Ahiret inancını içinde barındıran birçok dinde ise geleceğe dair bilgi sahibi olmak istenen konuların başında kıyametin kopmasıyla ilgili olanlar gelmektedir. O anın ne zaman, hangi alametlerin peşi sıra olacağına ilişkin verilen bilgilere gösterilen yoğun ilgi ve üzerine eklenen yorumlar olayı çok farklı yerlere taşıyabilmiştir. Olay vaki olmadığı müddetçe de sarf edilen cümleler tahminden öteye geçemeyecektir. Zira mevcut rivayetlerin farklı zamanlarda farklı kişiler nazarından yorumlanmasıyla çeşitli dönemlerde niteliği bilinmeyen ya da tehlike içeren bazı şeyler dâbbe olarak anlaşılmakta ve bu yorumlar Kur'ân'a dayandırılmaktadır. Bu sebeple konunun bu tür yorumları ya da ön kabulleri bir tarafa bırakarak incelenmesi önem arz etmektedir. Ancak yine de konunun genel çerçevesini görmek ve literatürde nasıl anlaşıldığını ortaya koymak adına ilk kısımda tefsir, hadis, Kutsal Kitap ve diğer kaynaklarda meselenin nasıl ele alındığının bir çerçevesi sunulacaktır. İkinci kısımda ise hem ayetin bulunduğu sûre içindeki anlamı ortaya konulacak hem de kavram ve konu bazında ilgili diğer sûreler ile ilişkisi kurulacaktır.

1. İslam Kültüründe Dâbbe'ye Dair Yaklaşımlar

Kur'ân-ı Kerîm'de dâbbe kelimesinin farklı formlarının geçtiği on sekiz ayet bulunmaktadır. Neml Sûresinin 82. ayetinde “وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ “يُوفُونَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا

ayetlerimize inanmadıklarını söyler.” şeklinde dâbbe kelimesi geçmektedir. Özellikle ilgili ayetin tefsirinde kullanılan rivayetler bu kelimenin “kıyamet zamanı çıkacak farklı özellikleri olan bir yaratık” şeklinde anlaşılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu bölümde ilgili rivayetlerin anlatımına yer verilecektir. Öncelikli olarak dâbbe ile ilgili, tefsirlerde hangi anlatımların konu edildiği aktarılacaktır. Bunu yaparken tefsir çeşitliliğine dikkat edilecektir. Diğer taraftan konuyla ilgili hadisler ve Kutsal Kitap’ta bulunan bilgilere kısaca yer verilerek tefsirlerde seçilen rivayetlerle benzer tarafları ortaya konulacaktır. Son olarak diğer kaynaklarda dâbbe ile ilgili yapılan yorumlar aktararak meselenin nasıl anlaşıldığının genel bir çerçevesi çizilecektir.

1.1. Tefsirlerde “en-Neml 27/82” Ayetinin Ele Alınışı

Tefsirlerde Neml sûresinin 82. ayetiyle ilgili farklı yorumların yapıldığı görülmektedir. Pek çok müfessir, bu yorumlara dayanak olarak rivayetlerden yararlanmışlardır. Kelimeye verdikleri anlam da aslında bu rivayetlerden hareketle ortaya konmuştur. Ayetin iniş sebebine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Genelde dâbbenin tasviri, nerede ve ne zaman çıkacağı gibi durumlara ait bilgilerin yer aldığı bu rivayetler, ayetin sebebi nüzûl bilgisi değil, müfessirlerin söz konusu rivayetleri bu ayetle ilişkilendirmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Zira dâbbe’nin kıyametten önce çıkacak bir varlık olduğuna ilişkin bilgiler Kur’ân’da yer almamaktadır.

Çalışmaya konu olan ayette “Söz gerçekleştiği zaman onlara yerden bir dâbbe çıkarınız. O, insanların ayetlerimize inanmadığını söyler” buyrulmaktadır. Müfessirlerin ayette ele aldıkları ilk husus genelde “o söz” ile kastedilenin ne olduğudur. Bazı rivayetlerden hareketle o söz ile kastın azap olduğu söylenmiştir.⁶ Başka rivayetlerde “söz”, Hûd sûresinin 36. ayetinde yer alan Hz. Nûh peygamber için söylenen “Kavminden inananların dışındakiler iman etmeyecek” kısmı ile ilişkilendirilmiştir.⁷ Bunların yanı sıra ilgili kelime iyiliği emredip kötülüğü terk etmenin

⁵ en-Neml 27/82.

⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, ed. Ahmed Ferîd (Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003), 2/485-486; Yahyâ b. Sellâm, *Tefsîru Yahyâ b. Sellâm* (Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004), 2/565; Ebu Zekerriyya Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân* (Lübnan: Âlimu’l-Kütüb, 1983), 2/300; Hûd b. Muhakkem el-Hevvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi’l-Azîz* (Lübnan: Dâru’l-Garîbi’l-İslamiyyi, 1990), 3/265; Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân* (Kahire: Dirâsetü Arabiyye ve’l-İlmiyye, 2001), 18/119-120; Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes’ud el-Beğavî, *Tefsîru’l-Beğavî-Meâlimü’t-Tenzîl* (Riyâd: Dâru Tayyibe, 1409), 6/177; Ebû Ali Eminüddîn el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî, *Mecma’u’l-beyân* (Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1997), 7/319.

⁷ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San’ânî, *Tefsîru’l-Kur’ân*, ed. Mustafa Müslim Muhammed (Riyad: Mektebetü er-Rüşd, 1989), 2/84.

bırakıldığı⁸, âlimlerin ölümüyle ilmin yok olduğu, idarecilerin kan döktüğü, kıyamet saatinin yaklaşp tövbenin işe yaramadığı, uyarılan tehdidin vaki olduğu, sözün aleyhte gerçekleştiği yeniden dirilme zamanı olarak da farklı farklı anlaşılmıştır.⁹ Söz konusu ifade Kur'ân'ın çeşitli yerlerinde, kıyametin gerçekleşmesini anlatmak amacıyla “işin bitmesi, verilen hükmün vuku bulması” anlamlarında kullanılmıştır.¹⁰

Müfessirlerin ayette ele aldıkları ikinci husus ise “dâbbe”nin keyfiyeti, ne zaman ortaya çıkıp ne yapacağı ve ne söyleyeceği gibi konulardır. Pek çok tefsirde-çoğu zaman rivayet zinciri nakledilmek suretiyle-onun şekline ilişkin bilgilere yer verildiği görülmektedir. Söz konusu bilgilere göre; dört ayağı ve iki kanadı olan, çıktığında başı bulutlara ulaşacak tüylü bir varlıktır.¹¹ Kendisi 70 arşın uzunluğunda, başı öküz başı, gözleri domuz gözü, kulakları fil kulağı, geyiğin boynuzu renginde, aslan göğüslü, kaplan böğrü olan, kedi beline, koç kuyruğuna, deve ayaklarına sahip, her eklemi arası 12 arşın uzunluk bulunan bir canlıdır.¹² Benzer rivayetler merkeze alınarak dâbbenin Mekke'de, Yemen'de ve çölde olmak üzere üç ayrı yer ve zamanda çıkacağı,¹³ bir elinde

⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 18/120-121; Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm* (Mekke: Mektebetü Nizâri Mustafa, 1997), 1/2921; Ebû İshâk Ahmed es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002), 7/223; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 320; Ebû Abdullah Muhammed Ahmed b. Ebî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah Bin Abdulmuhsin et-Türkî (Beyrut: Al-Resalah, 2006), 16/208-210.

⁹ San'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 2/84; Hevvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, 3/266-267; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 18/123-125; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 7/223-224; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Keşşâf*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavviz (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l- Mısriyye, 1922), 4/472-474; Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 16/208; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2000), 3/300-301; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1993), 5/2567-2568.

¹⁰ Hocaoglu, “Dabbetü'l-Arz: İnsanın Yeniden Dirilişi”, 1049.

¹¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2/485-486; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 18/125-126; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 1/2924; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 7/320; Nâsirüddîn Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl* (Lübnan: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts), 4/167.

¹² Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 7/224-225; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî-Meâlimü't-Tenzîl*, 6/179; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Keşşâf*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavviz (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1922), 4/472-473; Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb* (Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1981), 24/217; Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 16/211; Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kalemü't-Tayyib, 1998), 2/621.

¹³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2/485-486; Hevvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, 3/266; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 223-224; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî-Meâlimü't-Tenzîl*, 6/178; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/473; Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 16/213-214.

H. Mûsâ'nın asası bir elinde Hz. Süleyman'ın mührü olacak halde müminin yüzünü parlatıp kâfire asa ile tüm yüzü siyah olana kadar vuracağı ve insanların korkuya kapılacağı¹⁴ anlatılmaktadır. Ayrıca insanların kendisinin çıkışına, Kur'ân'a ve dirilmeye inanmadığını söyleyecektir.¹⁵ Yaptıklarının tasvirini içeren bu anlatılardan ve insanlarla konuşacak olmasından ötürü ayette geçen “konuşur” ibaresini “yaralar” şeklinde anlayan müfessirler de olmuştur.¹⁶ Bununla birlikte dâbbe'nin sözlük anlamlarından olan “yeryüzünde yürüyen her türlü canlı” ifadesinden de aynı yorumu yapanlar olmuştur.¹⁷ Onun bir hayvan olarak konuşuyor oluşunun; insanın kulak, göz, deri gibi uzuvlarının aleyhinde şahitlik edeceklerini anlatan Fussilet sûresinde¹⁸ olduğu gibi Allah'ın kudretinin bir göstergesi olduğu söylenmiştir.¹⁹ Bazı kaynaklar dâbbenin birden fazla hayvanı temsil ettiği, bu minvalde haşereler ve böcekler için de ilgili kelimelerin kullanılabileceğini söylemişlerdir.²⁰ Tek bir canlı olsa her şeye yetişemeyeceği için, insanı dışından tırnağına kadar tüm kemiklerini kemiren ağaç kurtları olmasının muhtemel olduğuna ilişkin çıkarımlar da bulunmaktadır.²¹

Bazı tefsirlerde dâbbe kelimesinin “debelenmek” anlamının bulunduğu ve bu doğrultuda otomobil, bisiklet gibi bazı araçların yeryüzünde hareket ettiği yani “debelendiği” için dâbbe olabilecekleri bilgisi bulunmaktadır. Her ne kadar dönemin şartları bu anlamları akla getirse de aslının hayvan olmasının daha makul olduğu ve bunların zorlama teviller olduğu söylenmiştir. Bu doğrultuda “Bir varlığın çıkacağına inanılır ancak niteliği bilinemez.” görüşüne varılmıştır.²² Dâbbe'nin kıyamet alametlerinden biri olduğunu söyleyen Râzî, konunun detaylarına ilişkin bilgiler vermiş ve bunların hiçbirinin Kur'ân'da yer almadığını eklemiştir. Aslında yukarıda müfessirlerden aktarılan bilgilerin çoğunda da çıkacağı zaman, yer gibi bilgilerden hareketle

¹⁴ San'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 84; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 2/126; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 223-224; el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî-Meâlimü't-Tenzîl*, 6/178; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, 4/168.

¹⁵ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2/485-486; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî-Meâlimü't-Tenzîl*, 6/177; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl*, 2/621; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/474; Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, 16/212.

¹⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/475; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/218; Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Hisar Yayınevi, 2011), 6/280.

¹⁷ Vehbe Zuhaylî, *Tefsîru'l-münîr fi'l-akâdeti ve'serâti ve'l-menhec* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2003), 10/391.

¹⁸ Fussilet 41/20.

¹⁹ Ebu'l-Al'â el-Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân-Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, çev. Komisyon (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 4/147.

²⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 6/270; Esat Sezai Sümbüllük, *Dabbetü'l-Arz Verem Mikrobudur* (İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası, 1952), 7.

²¹ Said Nursî, *Suâlar* (İstanbul: Sözler Neşriyat, 2009), 520-521.

²² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 6/279; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri* (Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.), 6/388.

onun kıyamet öncesi bir anlatıya ait olduğu anlaşılmaktadır. Neseî ise anlatılan bu olayın kıyamet koştuktan sonra olacağını belirtmiştir.²³ Tüm bu anlatımlara ek olarak dâbbenin nübüvvetin ispatı²⁴ ve Allah'ın dirilişi yalanlayanlara ölümleri nasıl dirilttiğini göstermek için anlatıldığı da söylenmiştir.²⁵ Bunun dışında dâbbe insanlara, Allah'a olan inancının eksikliğinden ötürü ortaya çıkan maddeci yönlerini gösteren temsili bir ibare olarak yorumlandığı gibi²⁶ onun cessase²⁷ olduğu da söylenmiştir.²⁸

1.2. Hadis Kaynaklarında Dâbbe ve İsrâîliyyât'ın Rivayetler Üzerine Etkisi

Hadis usûlü ilmine göre bir rivayette tarik sayısının fazla olması o rivayetin güvenliğini arttıran etkenlerden biridir. Dâbbenin de yer aldığı yer aldığı kıyametin on alametini içeren rivayetler ise yalnızca iki kanaldan gelmiştir. Oysaki içeriği geneli ilgilendiren, bilinmesi gereken rivayetlerin tariklerinin fazla olması beklenmektedir.²⁹ Sahîh-i Buhârî ve Sünen-i Nesâî dışında³⁰ Kütüb-i Sitte içerisinde bulunan bazı rivayetlerde dâbbe anlatımlarına yer verilmiştir. Huzeyfe b. Esid el-Gıfârî, Abdullah b. Amr, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer kanalıyla gelen 'Hz. İsa'nın gökten ineceği, Deccalin çıkacağı' gibi kıyamet alametlerinin yer aldığı rivayetlerde dâbbe zikredilmiştir.³¹ Ebû Hüreyre'den gelen bir başka rivayette Hz. Süleyman'ın yüzüğü ve Hz.

²³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/217-218; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl*, 2/621.

²⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azim-Te'vîlâtü Ehlü's-Sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Lübnan: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 8/137.

²⁵ Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dârü't-Tunusiyye, 1984), 20/38; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîrü'l-hadîs* (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslami, 2000), 3/300-302.

²⁶ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı/Meal-Tefsir* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2001), 777-778.

²⁷ "Cessâse Hadisi" diye bilinen rivâyete göre Hz. Muhammed sahabilere, kendisine Temîm ed-Dârî'nin geldiğini ve Müslüman olduktan sonra Deccal anlatıları ile örtüşen bir olay anlattığını söyler. Bu anlatıya göre otuz kişi deniz yolculuğuna çıkar. Sonrasında fırtına ve dalgalar ile mücadelenin ardından kıyıya çıkarlar. Adada yanlarına Cessâse isminde konuşan bir hayvan çıkar ve onlara son peygamber ile ilgili bilgileri sorar. Ayrıntılı bilgi için bk. Mahmut Yeşil, "Temîm ed-Dârî Ve Rivâyetleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2006), 109-110.

²⁸ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/472; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, 4/167; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl*, 2/621; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîrü'l-hadîs* (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslami, 2000), 3/301.

²⁹ Süleyman Altuntaş, *Kıyâmet Alâmetleri (On Alâmeti Bir Arada Zikreden Rivâyetlerin Tahlili)* (Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 96-98.

³⁰ Zira bunu belirten bir yazı da bulunmaktadır. İlgili çalışma için bk. Zeki Sarıtoprak, "Dâbbetü'l-Arz", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat, 1993), 8/394.

³¹ Müslim b. el-Haccac, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Kahire: Dâru İhyai'l-kütübî'l-arabiyye, 1412/1991), "Fiten", 13; Ebû Davud es-Sicistani, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdi, *Sünenü Ebû Davud*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Muhammed Kâmil Karabelli, (byy.: Dâru'r-risâleti'l-alemiyye, 2009/1420) "Melahim", 12; Tirmizi, "Fiten"; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini İbn

Mûsâ'nın asasıyla müminin yüzünü parlatacağı ve kâfirin burnunu damgalayacağı bilgisi yer almaktadır.³²

Gerek yukarıda verilen gerekse dâbbe ile ilgisi bulunan diğer hadislerin hiçbirinin mütevatir olmadığı belirtilmiştir.³³ Akaid alanında delil sayılamayacağı için de dâbbenin bağlayıcılığı ve imânî bir rükün gibi algılanması söz konusu değildir. Zira bu konudaki rivayetlerin sahabe ve tâbiîn kanalıyla geldiğine ve isnatlarının problemlili olduğuna ya da isnattaki bazı kişilerin zayıf olduğuna dikkat çeken çalışmalar vardır.³⁴ Diğer taraftan kıyametin kopuşunun yaklaştığını haber veren fitnenin artması, iyi ve kötülüğün ayırt edilememesi gibi dâbbenin çıkışının da sebeplerinden zikredilen bu tarz olayların dünyanın değil toplumlarının çöküşünün ve sonunun geleceğine ilişkin haberler olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu yorumlara göre söz konusu durumlar toplumların değişimine ya da kötüye gidişlerine yönelik birer uyarı niteliğindedir.³⁵

İslâmiyet'e Yahudi, Hristiyan ve diğer kültürlerden giren İslâm'ın lehine ya da aleyhine söylenen ve Hz. Muhammed, sahabe ve tâbiûna izafe edilen rivayetlere “İsrâîliyyât” denmektedir.³⁶ Mekke'den Medine'ye hicretten sonraki yıllarda sınırların genişlemesi, farklı din ve kültüre mensup insanlarla karşılaşılması ve bunların bir kısmının İslâm'a girmesi ile söz konusu din ve kültürlere ait birtakım bilgiler İslâm düşüncesine girmiştir. Kıyamet alametleri de bu bilgiler arasında yer alır. Kutsal Kitap'a bakıldığında kıyamet alametlerine dair bilgilerin bulunduğunu görülecektir. Tevrat'ta savaşlar, doğal felaketler, iklim değişiklikleri, ahlaki bozulmalar kıyamet alameti olarak ifade edilmiştir. İncil'de yer alan kıyamet alametleri ise, mabedin yıkılarak taş üstünde taş kalmaması, sahte Mesihlerin meydana çıkması, savaşların artmasıyla Hristiyanların birbirine düşmesi ve başka milletler tarafından dışlanması, kıtlık ve depremlerin ortaya çıkması, imandan sapmalar ve kötülüklerin artması şeklinde anlatılmıştır.³⁷ Bu doğrultuda İslâm'a kıyamet alametlerine yönelik tartışmaların önceki semavi dinlerden geçtiğine dair görüşler bulunmaktadır.³⁸ Çünkü Kutsal Kitap'ta kıyamet alametlerine ilişkin

Mace, *Sünenu İbn Mace*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Kahire: Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, 1975/1395). “Fiten”.

³² Tirmizi, “Tefsir”, 28; İbn Mace, “Fiten”, 31.

³³ Sarıtoprak, “Dâbbetü'l-Arz”, 8/395.

³⁴ Hayri Kırbaoğlu, “Hz. İsa'yı Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi”, *İslâmiyat* 3/4 (2000), 167; Ünal, “Kur'ân-ı Kerim'de Dâbbe”, 292-293.

³⁵ Kamil Çakın, “Fiten Rivâyetleri Bağlamında Toplumların Çöküşü”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/10 (2018), 5-8.

³⁶ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâîliyyat* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.), 29.

³⁷ Altuntaş, *Kıyâmet Alâmetleri (On Alâmeti Bir Arada Zikreden Rivâyetlerin Tahlili)*, 12-15.

³⁸ Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/388.

bilgiler bulunuyorken, Kur'ân'da kıyamet alametlerinin neler olduğunu belirten ayetlere rastlanmamaktadır. Rivayetlerdeki dabbé bilgisinin kaynağının da bu tür Kutsal Kitap kaynaklı bilgiler olduğu düşünülmektedir. Örneğin Tevrat'ın çeşitli bölümlerinde dâbbeye benzer olarak ejderha şeklinde bir canavarın başta Rab tarafından ortadan kaldırıldığı ancak dünyanın sonuna doğru onun tekrar yeryüzüne geleceği söylenmektedir.³⁹ Benzer şekilde İncil'in "Vahiy" bölümünde ise Tanrı'nın karşısında olanların anlatımları "canavar" simgesiyle olmuştur.⁴⁰ Bölümün başında Tanrı'nın yakın zamanda olacak şeylerin haberini insanlara ulaştırmak üzere Hz. İsa'ya bu vahyi verdiğinden bahsedilir.⁴¹ Burada canavarın özelliklerine dair anlatılar ile İslâmî kaynaklarda yer alan dâbbenin anlatımı arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Buna göre denizden on boynuzlu, yedi başlı bir canavarın çıktığını ve boynuzlarının üzerindeki on taçta küfür şeklinde isimlerin yazılı olduğu belirtilmiştir. Sonrasında bu canavar parsa benzeyen, ağzı aslanın ağzı, ayağı ayının ayağı gibi olan kuzu gibi iki boynuzlu ve ejderha sesi çıkaran bir varlık şeklinde tanımlanmaktadır.⁴² Kutsal Kitap'taki bu anlatımlar ile tefsirlerde bulunan, 'uzuvlarının çeşitli hayvanlara benzetildiği dâbbe tasvirleri' oldukça benzerlikler göstermektedir. Buna ek olarak Osmanlı dönemindeki dâbbenin resmedildiği eserlerin ortak yanı elinin birinde asa diğerinde mühür olan kanatlı birlik varlık olmasıdır. Boynuzlu olarak resmedildiği eser de bulunmaktadır.⁴³

Kur'ân-ı Kerîm'de kıyamete dair anlatılar olsa da alametlerinin neler olduğunu ifade eden bilgi bulunmamaktadır. Bunun yerine kıyamet zamanını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini,⁴⁴ ama yaklaştığını, yakın olduğunu⁴⁵ ansızın geleceğini⁴⁶ söyleyen ayetler yer almaktadır. Rivayetlerde kıyamet alametlerine dair bilgilerin yer alması, Kur'ân'da bulunan "Ye'cûc-Me'cûc, dâbbe" gibi kelimelerin kıyamet alameti şeklinde yorumlanmasına sebep olmuştur. Verilen ayetlerde bilgilerde kıyametin ansızın, beklenmedik anda geleceği ve bu bilginin ancak Allah katında olduğu söylenmiştir. Bu bilgi dikkate alındığında söz konusu rivayetlerin bir kısmının İslâm kültürüne -benzer anlatıların Kutsal Kitap'ta yer alması nedeniyle-

³⁹ Yşa. 27:1; Sarıtoprak, "Dâbbetü'l-Arz", 8/393-394.

⁴⁰ *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)* (Yeni Yaşam Yayınları, 2016), 1331.

⁴¹ Va. 1:1-3.

⁴² Va. 13:1-10.

⁴³ Bahattin Yaman, "Osmanlı Resim Sanatında Dâbbetü'l-Arz", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2012), 53.

⁴⁴ el-A'râf 7/187; Lokman 31/34; el-Ahzâb 33/63.

⁴⁵ ez-Zümer 39/55; en-Nahl 16/77.

⁴⁶ el-A'râf 7/187; Muhammed 47/18.

İsrâîlî bilgilerden geçtiği düşüncesi tutarlı görünmektedir.

1.3. Dâbbenin Mahiyeti Hakkında Alternatif Düşünceler

İnsanlar ne olduğuna dair sınırlı bilgiye sahip olduğu ya da hakkında hiç malumatının bulunmadığı bir konuya ilgi duymakta ve onunla ilgili daha fazla şey öğrenmek istemektedirler. Bu sebeple bazı kişiler, mevcut bilgilerden fazlasını arama ihtiyacıyla benzer durumları o konuyla ilişkilendirebilmişlerdir. Ayrıca bir mesele ile karşı karşıya kaldıklarında, o konuyu içinde bulundukları kültürleriyle, düşünce dünyalarıyla irtibatlandırarak yorumlamaları da söz konusu olmuştur. Dâbbe hususunda Kur'ân'da bilgilerin yer almayışı buna karşın Kutsal Kitap'ta dâbbe ile ilişkilendirilebilecek varlıklar ile ilgili detaylı anlatımların olması bu konunun gerek rivayetlerle gerek bu rivayetler ve ayetin yorumlanması ile konunun uzun uzadıya konuşulmasına imkan tanımıştır. İlgili anlatılardan hareketle süreç içerisinde gerek dönemin özellikleri gerekse insanların yorumlama durumları sebebiyle bu konu çeşitli şekillerde anlaşılmıştır. Bilinmeyen, tam olarak anlaşılamayan çeşitli unsurların da dâbbe diye isimlendirilmesinin bu sürecin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Kur'ân-ı Kerim bazı olayları anlatmak için sembolik ifadelere yer vermiş, benzetmeler yapmış, betimlemeler kullanmıştır.⁴⁷ Onun bu üslubundan yola çıkılarak dâbbe'nin de sembolik bir anlatım olduğunu söyleyenler olmuştur. Bu fikri benimseyenlerin görüşleri daha çok onun bir lider, sosyal sarsıntı olabileceği⁴⁸ ya da maddecilik, iyi ve kötünün çarpışması gibi konuları temsil ettiği görüşü etrafında şekillenmiştir. "Yerden çıkarılan mahlûk" ifadesinin insanın hayata dünyevi bakışını anlattığını söyleyenler olmuştur.⁴⁹ Çıkarılan bir başka anlam Allah'ın kıyameti hatırlatarak uyardığıdır. Dünyayı ihmal etmeden ahirete yönelik çalışmak burada vurgulanmaktadır.⁵⁰ Ayetteki ifade, Allah'ın kıyametin gelmesiyle kabirdeki insanları çıkarması şeklinde de anlaşılmıştır.⁵¹

Sembolik anlatımların yanı sıra dâbbe kelimesinin debelenen canlılar için kullanımı onun hastalık olabileceği fikrini akıllara getirmiştir. Çünkü bu düşünceye göre mikroplar da canlıdır ve hastalıklar onlar yüzünden oluşur. Örneğin varlığı oldukça erken dönemlere dayanan verem bir mikrop hastalığıdır ve çok sayıda insanın ölümüne sebep olmuştur.⁵² Bu durum ağaç kurdu, güve

⁴⁷ el-A'râf 7/40; İbrâhîm 14/24-26; 13; er-Ra'd 13/17; el-Bakara 2/264.

⁴⁸ Sarıtoprak, "Dâbbetü'l-Arz", 8/395.

⁴⁹ Ahmet Yaşar, *Kıyamet ve Alametleri Cennet ve Cehennemlikler* (İstanbul: Güven Basımevi, 1950), 51.

⁵⁰ Muammer Esen, *İman, İmanla İlişkili Kavramlar ve Temel İnanç Esasları* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2006), 113.

⁵¹ Hocaoglu, "Dâbbetü'l-Arz: İnsanın Yeniden Dirilişi", 1050.

⁵² Yusuf İzzettin Barış, "Dünyada Tüberküloz'un Tarihi", *Konuralp Tıp Dergisi* 3/2 (2011), 1-3.

gibi haşeratlar ile mikrop gibi gözle görülemeyen küçük hayvanların dâbbe diye tanımlanmasına ve döneminin oldukça kötü hastalığı olan verem mikrobunun dâbbe olduğunun⁵³ söylenmesine sebep olmuştur. AIDS, 70'li yılların sonunda Batı Avrupa'nın bazı bölgeleri ile Afrika gibi ülkelerde görülmeye başlayan, sonrasında dünyaya yayılan ve 1985 yılından itibaren Türkiye'de de ortaya çıkan ve o zamanlarda ölümcül olan bir virüs hastalığıdır.⁵⁴ Bu hastalığın o dönemlerde çaresi bulunmamaktadır. Bu bağlamda Harun Yahya mahlasıyla dâbbenin AIDS mikrobi olduğunu söyleyen "*AIDS Kur'ân'da Geçen Dâbbet'ül Arz mı?*" isimli bir kitap piyasaya sürülmüştür. Sonraki yıllarda benzer şekilde, AIDS'in gayri meşru beraberliğin neticesinde oluştuğu gerekçesiyle bunun ilahi bir ceza olduğu, dolayısıyla AIDS'in dâbbenin bir parçası olabileceğini yazan bir site mevcuttur.⁵⁵ Bu bağlamda coronavirüsün de dâbbe olabileceğine ilişkin veriler de bulunmaktadır.⁵⁶

Başka bir yoruma göre dâbbenin öküz başlı oluşunun duylardan soyutlanmadığına, gözünün domuza benzemesinin alçaklığına, fil kulağına sahip oluşunun şeytanlığına, aslan göğsünün gücüne işaret ettiği, iki kandile sahip oluşunun ise tren, vapur gibi hızlı olan araçlar ile dünyanın her yanına gidebileceklerinin delili olduğu söylenmiştir.⁵⁷ Bu yaratığın sudan değil topraktan yaratılmış olabileceğinden hareketle bilgisayar olarak düşünüleceğinden hareketle Cin sûresinde geçen "*Her şey tek tek sayılmıştır.*"⁵⁸ ifadesiyle ilişkilendirilmiştir.⁵⁹ Tüm bu anlamalardan yola çıkılarak rivayetlerden elde edilen verilerin ve müfessirlerin ilgili ayete getirdikleri açıklamaların, zaman içinde bu konunun farklı şekillerde anlaşılmasına olanak verdiği söylenebilir. Söz konusu farklılıklar insanların öncelediği hususlardan ya da temel motivasyonlarındaki çeşitliliğinden kaynaklanabilmektedir. Kur'ân'da batini anlamların olduğunu benimseyen bazı kişiler bunu sembolik olarak yorumlayabilirken, zahiri anlamın ön

⁵³ Sümbüllük, *Dabbetü'l-Arz Verem Mikrobudur*, 7.

⁵⁴ Ayfer Karadakovan, "Türkiye'de ve Dünya'da AIDS", *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 11/1 (1995), 97.

⁵⁵ Ali Sait Çalışkan, *Kur'ân-ı Kerim'de İstikbale Dair Gayb Haberleri* (Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 268-269; Sorularla İslamiyet, "dabbetul-arz-nedir-cikmis-midir-bugunlerde-yayina-giren-dabbe-filminin-dogruluk-payi-var-mi" (Erişim 6 Temmuz 2023);

⁵⁶ Sorularla İslamiyet, "dabbetul-arz-nedir-cikmis-midir-bugunlerde-yayina-giren-dabbe-filminin-dogruluk-payi-var-mi"; Youtube, "Corona Virüs Dabbet'ül Arz' mı? (Ebced hesabı ile 1441 Hicri = 2020 Miladi Yıla tevafuk var)", (Erişim 6 Temmuz 2023); Sorularla Risale, "koronavirüsü-coronavirus-dabbetul-arz-olabilir-mi", (Erişim 6 Temmuz 2023).

⁵⁷ Veli Haşim, "Kıyâmet Alâmetleri", *Dinî Araştırmalar* 6/16 (2003), 193-194.

⁵⁸ el-Cin 72/28.

⁵⁹ Edip Yüksel, *Mesaj-Kur'ân Çevirisi* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2013), 332.

planda olduğunu düşünenler çeşitli canlıları dâbbe diye tanımlayabilir. Öte yandan aktarılan bilgilerdeki muğlak durum, insanların dönemin bilinmezini dâbbe diye adlandırmaya götürebilir. Ancak hareket noktası ne olursa olsun aktarılan görüşlerde genel olarak surenin ve kıyamet konusunun birlikte düşünülmesinden ziyade, rivayetlerin merkeze alınması söz konusu olmuştur.

2. Neml Sûresinin Bağlamsal Analizi

Neml sûresi 82. ayette geçen “dâbbe” kelimesi pek çok kaynakta süreç içerisinde çeşitli şekillerde anlaşılmıştır. Bu bölümde öncelikle söz konusu ayetin geçtiği sûrenin genel içeriği anlatılacaktır. Böylelikle sûrenin tarihi arka planına dair edinilen bilgi ile ayetin ilgili olduğu konu tespit edilmiş olunacaktır. Sonra 82. ayette geçen “dâbbe” kelimesinin anlam alanı ve kelimenin geçtiği diğer ayetler tahlil edilecektir. Mesele kıyamet ile ilgili bir konu olduğundan kıyametin başlayış anı ile ilgili olayların merkeze alındığı sûrelere de bakılarak bağlamsal bir zemin oluşturulmaya çalışılacaktır.

2.1. Neml Sûresinin Genel İçeriği

Mekkî bir sûre olan Neml sûresinin 45., 47. veya 48. sırada indiğine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır.⁶⁰ Hz. Ömer’in İslam’a girdiği yıl olarak miladî 615 yılı yani peygamberliğin 5. ya da 6. yılları gösterilmektedir.⁶¹ Söz konusu olayın Habeşistan Hicretinin sonrasında olduğu şeklinde bilgiler ve bu zaman aralığında Tâhâ sûresinin indiğine ilişkin rivayetler bulunmaktadır.⁶² İniş sırası verilerine göre Şuarâ ve Kasas sûrelerinin arasında yer alan Neml sûresinin, Tâhâ sûresinden birkaç sûre sonra geldiği söylenmektedir ve bu da yaklaşık olarak bi’setin 6. veya 7. yıllarına tekabül etmektedir. Bu zaman diliminden önce müşrikler, Hz. Muhammed’e ve inananlara yaptıkları psikolojik ve fiziksel baskı sonuç vermeyince fiziksel baskıyı artırmaya başlamışlardır. Bu sebeple ayetlerin içeriklerinde müşrikleri korkutmaya yönelik olması muhtemel olan yoğun ahiret vurguları bulunmaktadır. Sonrasında ise ahiret anlatımlarının yanında, tevhid vurgusu ile sert bir şirk eleştirisi yapılmıştır.⁶³ Gerek Neml sûresi gerek de aynı yıllarda indiği söylenen Şuarâ ve Kasas sûrelerine bakıldığında da benzer vurguların

⁶⁰ İzzet Derveze, *Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012), 1/160-163.

⁶¹ Sâid Havvâ, *el-Esas fi’s-Sünne (Hadislerle Hz. Peygamber’in Hayatı)*, çev. Abdurrahim Ali Ural (İstanbul: Aksa Yayın Pazarlama, 1991), 1/316.

⁶² Muhammed İbn İshâk, *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, 1998, 1/251-253; Ebu’l-Al’â el-Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, çev. Ahmet Asrar (İstanbul: Pınar Yayınları, 1992), 3/284; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi Hayatı ve Eserleri*, çev. M. Sait Mutlu (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1997), 84.

⁶³ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Siyer Eşliğinde Kur’ân’ı Anlamak-Fehmü’l Kur’ân-Nüzul Sırasına Göre Tefsir*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: Mana Yayınları, 2013), 1/353-403.

bulunduğu görülecektir.

Neml Sûresi ahiret hayatına inanmanın gerekliliği ile başlamaktadır. Hemen ardından sûrede Hz. Mûsâ'nın değneğinin yılanı dönüştüğü ve göğsüne sokmasıyla elinin bembeyaz oluşu mucizeleri aktarılmış ve gerçeği bildikleri halde *"Bu sihirdir"*⁶⁴ diyen kavmin inkar ettiği söylenmiştir. Hz. Süleyman ve Hz. Dâvud'a kuşdili öğretildiği söylendikten sonra Allah'ı bırakıp güneşe tapan kavmin yanlış yola sapmaları anlatılmaktadır. Devamında yeryüzünde bozgunculuk yapan Semûd kavminden ve sapkınlığa düşen Lût kavminden bahsedilmektedir. Tüm bu örneklerin akabinde Allah'a eş tutan bu kavimler eleştirilerek Allah'ın tek yaratıcı olduğu, yeryüzünün yaratılışındaki örneklerle vurgulanmıştır. Hz. Muhammed son peygamber olduğu için bu ümmetin helakı da dünyanın bitişiyle olacaktır. Bu sûrede geçen diğer kıssalarda anlatıldığı üzere, uyarıya kulak asmayan kavimler çeşitli şekillerle yok olmuşlardır. 59. ayet itibarıyla de Hz. Muhammed'e hitap ederek halkın şirk koştüğundan bahsedilir ve Hz. Muhammed'e hitapla başlayan bu ayetlerde benzer bir akıbetin müşrikleri de beklediğine dikkat çekilir. Varlıkların yaratılışındaki ve evrenin nizamındaki örneklerle Allah ile başka bir ilahın barınamayacağı delillendirilir. Bunun ardından gaybı kimseni bilemeyeceğinden bahsedilmesi çalışmanın konusu açısından önemlidir. Bu ayetin devamında gelen ayetlerde ise hesap gününün, sûrun üflenişinin anlatılması söz konusudur. Hemen ardından ahiret ve yeniden dirilmenin olacağını söylenirken, bunu inkâr edenler ölümler ve sağırlar olarak nitelendirilmektedir. Tevhid vurgusunun ardından ilk ayetlerde olduğu gibi ahiretin mutlaka gerçekleşeceği yeniden hatırlatılmıştır. Toprak olmuş kişilerin diriltileceğine atalarına anlatılan birer masal olduğunu dillendirerek inanmayanların, o gün geldiğinde bu inançsız durumlarının yeryüzünden çıkan bir canlı tarafından hatırlatılacağı söylenmiştir. Akabinde yeryüzünün işleyişine dair örneklerle iyi, kötü kim ne yaparsa karşılığını göreceği söylenerek sûre bitirilmiştir. Burada görülüyor ki Kur'ân, insanları Allah'a ve ahirete iman etmeye çağırırken ardından hesap gününü hatırlatarak onları bu inkârdan vazgeçirmeye çalışmakta aksi takdirde o gün geldiğinde yaptıklarını inkar etmelerinin fayda vermeyeceğini söylemektedir. Tüm vurgular gerek kıssa anlatımıyla gerek müşriklerin durumundan bahsedilmesiyle temel konuyu ahiretin varlığına çekmekte ve bu noktada insanları uyarmaktadır. Bahsedilen konu o günün geleceği ve geldiğinde ne olacağıdır. Dolayısıyla ilgili ayette kıyamet anının bir anlatımı söz konusudur.

2.2. "Dâbbe" Kelimesinin Anlamı ve Kelimenin Geçtiği Diğer Ayetler

Hafif yürümek anlamına gelen "دَبَّ/debbe" fiilinden "دَابَّة/dâbbe" kelimesi sözlüklerde

⁶⁴ en-Neml 27/13.

genel olarak “yeryüzünde yürüyen her şey”, “Allah’ın yarattığı her canlı”, “sessizce yürüyen insan ve hayvan,”⁶⁵ “yük ve binek hayvanı”⁶⁶ anlamlarında kullanılmıştır. Allah’ın tüm yarattıkları için bu kelimeyi kullandığı ve üzerine binilen her şeyin dâbbe olduğu⁶⁷ da söylenmiştir. Hayvan anlamının yanı sıra ayette geçen “konuşur” kelimesinden hareketle dâbbenin insan olabileceği ile ilgili yorumlar da bulunmaktadır. Mecaz olarak “içeceğin ya da ırmağın akması”, terim olarak, kıyametten önce onun bir belirtisi olarak yerden çıkacak, Arapça konuşarak, inanan ile inanmayanı ayırt edecek olan iri bir hayvan⁶⁸ olarak anlaşılmıştır. Bu bağlamda “دَابَّةُ الْأَرْضِ/dâbbetü’l-arz” şeklinde kullanımın kıyametin şartlarından olmasının yanında nerede, kaç defa çıkacağına ilişkin bilgiler aktarılmıştır.⁶⁹

Dâbbe kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de on sekiz farklı ayette geçmektedir. Bu âyetlerin üçünde kelime çoğulu olan “دَوَابَّ/devvâb” şeklinde gelmektedir. Bu âyetlerde genel olarak Allah’ın her türlü canlıyı yaratıp yeryüzünde yayması şeklinde bir anlatım söz konusudur.⁷⁰ Onların rızıklandırılmasının ve kontrol edilmesinin Allah’a ait olduğu da vurgulanmıştır.⁷¹ Yine “her türlü canlı” şeklinde ifadenin yanı sıra “insanlardan, hayvanlardan (devvâb)” şeklinde belli bir canlı grubu kastedilerek de kullanılmıştır. Örneğin Bakara suresinde “*Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah’ın gökten indirerek onunla ölü haldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını işleten bir topluluk için elbette nice deliller vardır.*”⁷² şeklinde tüm canlıları içeren bir ifade bulunurken, Fâtır sûresinde “*Aynı şekilde,*

⁶⁵ Rağib el-İsfahanî, "dbb", *Müfredât-Kur’ân Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdülbaki Güneş- Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 531; Halîl b. Ahmed el-Farâhîdî, "db", *Kitâbü’l-Ayn*, ed. Abdülhamid Hindâvî (Beyrut: Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2003), 2/5; İbn Manzûr Ebû’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, "dbb", *Lisanü’l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. (Kahire: Darü’l-me`ârif, ts.), 1314; Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, "dbb", *Mu’cemü Mekâyîsi’l-Luga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Harun (Beyrut: Daru’l-Fikr, 1979), 2/263.

⁶⁶ Şemsettin Sami, *Kâmus-u Türkî* (İstanbul: Dersaadet İkdâm Matbaası, 1317), 596; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Doğu Matbaası, 1962), 192; Osman Cilalı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi* (İstanbul: Damla Yayınevi, 2001), 88.

⁶⁷ Halîl b. Ahmed el-Farâhîdî, "dbb", *Kitâbü’l-Ayn*, ed. Abdülhamid Hindâvî (Beyrut: Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2003), 2/ 5.

⁶⁸ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 88.

⁶⁹ İbn Manzûr, “dbb”, *Lisanü’l-Arab*, 1314; Sami, *Kâmus-u Türkî*, 596; Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 88; Cilalı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, 133.

⁷⁰ Fâtır 35/28; el-En’âm 6/38; Lokman 31/10; eş-Şûrâ 42/29; el-Câsiye 45/4; en-Nûr 24/45.

⁷¹ Hûd 11/6, 56; en-Nahl 16/49,61; el-Ankebût 29/60; el-Enfâl 8/22,55; el-Hac 22/18.

⁷² el-Bakara 2/164.

insanlardan, binek hayvanlarından ve eti yenen hayvanlardan da farklı tür ve renklerde olanlar var. Kulları içinden ancak bilenler, Allah'tan korkarlar. Şüphesiz Allah üstündür, çokça bağışlayıcıdır."⁷³ şeklinde belirli bir grubun anlatımı görülmektedir. Bir ayette ise *"Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimizde, öldüğünü, ancak asâsını kemiren ağaç kurdu göstermişti. Süleyman'ın cesedi yere yıkılınca ortaya çıktı ki, eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı o aşağılayıcı eziyete katlanıp durmazlardı.*"⁷⁴ denilmektedir. Burada geçen "dâbbetü'l-arz" asayı yemesinden ötürü "kurt, güve" şeklinde anlaşılmıştır. Özetle tüm bu ayetlere baktığımızda Allah'ın yarattığı yeryüzündeki çeşitli renk ve şekillerdeki canlılar "dâbbe" olarak anlaşılmıştır.⁷⁵

2.3. Ana Teması Kıyamet Olan Sûreler

Kıyamet konusu Kur'ân'ı Kerim'de pek çok yerde ele alınan meselelerden biridir. Ayetlerde farklı bağlamlarda bu mesele değişik şekillerde yer almaktadır. Bu sebeple Neml 82. ayette geçen kıyametin vaki olduğu an ile benzer ifadelerin olduğu farklı ayetler üzerinden konuya bakmak gerekmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de içerik olarak kıyamet ve ahiret konusunu işleyen, kıyamet ve ahirete dair isimler taşıyan pek çok sûre bulunmaktadır. Kur'ân'da kıyametin ne zaman kopacağına ilişkin herhangi bir bilgi, Hz. Peygamber dâhil kimseye verilmemiştir. Bu bakımdan kıyametin ne zaman kopacağını bilen bir tek Allah'tır.

İsimleri kıyamet ile ilgili olan Tekvîr, Kâria, Kıyâmet, Vâkıa, Câsiye, Gâşiye, İnfitâr, İnşikâk, Zilzâl ve Tegâbûn sûrelerinin içeriğinde de kıyametin kopuş anı ele alınmaktadır. Bunların pek çoğunda güneşin dürülmesi, dağların un ufak olması, yıldızların saçılması, denizlerin kaynaması gibi farklı sahneler anlatılmaktadır. Sûrelerde de bu insanların ahirete ve dolayısıyla bir sorgulamaya inanmadıkları öne çıkarılmaktadır. Diğer taraftan kıyametin gerçekleşeceğine inanmayanlara insanın doğumu, doğanın kendisini yenilemesi gibi örneklerden hareketle can vermeye muktedir olanın öldükten sonra diriltmeye de güç yetireceği vurgulanmıştır. İsminde kıyamet anlamı taşımayan ancak bağlamında kıyamet anlatımına yer veren Kamer, Furkân, Kasas gibi sûreler de benzer ifadelerin olduğunu görmekteyiz. İlgili sûrelerde kıyamet günü iyilerin mükâfatları, kötülerin ise cezalandırılmaları farklı biçimlerde betimlenmiştir. Bu ayetlerin bazılarında insanlara yapıp ettiklerinin gösterilmesi söz konusudur. *"Her bir kişi ne yaptığını görecektir."*⁷⁶, *"Organları kendisine şahitlik edecek."*, *"Ağızları mühürlenir elleri ve ayakları ne*

⁷³ Fâtır 35/28.

⁷⁴ Sebe' 34/14.

⁷⁵ Ünal, "Kur'ân-ı Kerim'de Dâbbe", 178-179.

⁷⁶ et-Tekvîr 81/14; el-İnfitâr 82/19.

kazandıklarını anlatır.”⁷⁷, “Her ümmet kitabına çağrılacak ve kitap onların yapıp etmeleri ile ilgili gerçeği söyleyecek.”⁷⁸, “İşledikleri her şey kitapta satır satır yazılmıştır.”⁷⁸ “Yeryüzü haberlerini anlatacak.”⁷⁹, “Yaptıklarının haberleri verilecek.”⁸⁰, “Melekler yaptıklarını anlatacak.”⁸¹ “Azabı kesinleşmiş olanlar anlatacak.”⁸² şeklindeki kullanımlar bunun örneklerindendir. Aktarılan örneklerde görülüyor ki yapılan iyi veya kötü her şey o an geldiğinde ortaya çıkacaktır. Amel defterleri açıldığında ya da yapılan ameller tartıldığında insanlar her şeyi görecek ya da insanın bizzat kendisi herhangi bir inkâr durumunda ne yapıp ne yapmadığını itiraf edecektir. Yine bazı sûrelerde yapılanların gözler önüne serileceği, Allah’ın tüm fiilleri göstereceği söylenmiştir. Kabirdekilerin dışarı çıkarılması ve bu halde insanların geçmişte meydana getirdiği her şeyi müşahade etmesi veya “yeryüzünün haberlerini” anlatması şeklinde de mazide gerçekleşen her fiilin gözler önüne serileceği belirtilmiştir. Sonuç olarak Allah, kıyameti anlatan bu sûreler ile kıyametin kopuş anında tüm gizlenenlerin açığa çıkacağını çeşitli metaforlarla ortaya koymaktadır.

Neml Sûresi kıyamet tasvirleri taşıyan ayetler ile karşılaştırılırsa benzer anlatımlara sahip oldukları görülecektir. Nitekim daha önce de belirtildiği gibi, bu sûrede çeşitli kavimler ve onların bazı fiilleri neticesinde helak oluşları söz konusu olmuştur. Şu an yaşanan âlemin sonu ise kıyametin kopuşu ile gelecektir. Diğer sûrelerde olduğu gibi, burada da ahiret gününe inanmayanların durumu ve onların akibetinin ne olacağına ilişkin vurgular yapılmaktadır. Gizli ve açık her şeyi Allah’ın bilebileceği söylenmiş ve “herkesin toplanacağı gün”⁸³, “dağların hareket etmesi”⁸⁴ gibi tasvirlerle kıyamet günü anlatılmıştır. Yine diğer sûrelerde olduğu gibi iyilere verilecek mükâfat ve kötülerin göreceği cezadan bahsedilmiştir. Son kısımlara doğru da “Yeryüzünden bir canlı çıkarırız ki o insanlara ayetlerimizi inkâr ettiklerini söyler.” ifadesi yer almaktadır. İnsanlara yaptıklarını açıklayan, söyleyen, bildiren ya da konuşan yeryüzü, kabirdekiler, yazıcılar ve diğerleri olacaktır. Tüm aktarılanlardan yola çıkıldığında kıyametin kopuş anının Neml 27/82 ayeti ile benzer tasvirleri içerdiği ve bu sebeple konunun kıyamet öncesi bir anlatım olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla dâbbe meselesinde anlatılan pek çok hususun ayetle direkt bağlantılı olmadığı anlaşılmaktadır.

⁷⁷ el-Kiyâmet 75/14; Yâsîn 36/65.

⁷⁸ el-Câsiye 45/28; el-Kamer 54/52-53.

⁷⁹ ez-Zilzâl 99/4.

⁸⁰ et-Teğâbün 64/7.

⁸¹ el-Furkân 25/18-19.

⁸² el-Kasas 28/63.

⁸³ en-Neml 27/83.

⁸⁴ en-Neml 27/88.

Sonuç

Dâbbe kelimesi Kur'ân'da on sekiz ayette geçmektedir. Bunlar içinden Neml sûresinin 82. ayeti kıyametten önce çıkacak bir varlık olarak anlaşılmış ve kıyametin alametlerinden sayılmıştır. Tefsirlerde bu varlığın ne zaman çıkacağı ne yapacağı, şeklinin nasıl olduğu ile ilgili bilgileri aktarılan rivayetler kullanılmıştır. Bu rivayetlerin bir kısmının mütevatir olmadığı bir kısmının ise isrâîlî bilgi içerdiği söylenmektedir. Benzer rivayetleri kullanan müfessirler gerek bu bilgilerden hareketle gerekse ayette geçen ifadeleri yorumlamaları sebebiyle ayeti farklı şekillerde yorumlamışlardır. Bazı tefsirlerde İncil'de kıyametten önce çıkacak bir yaratığa ve onun tasvirlerine ilişkin aktarımlara oldukça benzer ifadeler yer almaktadır. İlgili ayetin iniş sebebine ilişkin bilgi yoktur. Ancak müfessirlerin çoğu özellikle kıyamet alametlerine ilişkin rivayetleri bu ayetin altında ele aldıkları için -dâbbenin neliğine, mahiyetine ve neleri yapacağına yönelik farklı çıkarımlar yapmış olsalar da- özünde kıyamet öncesi çıkacak bir varlık olması fikrinden kopmamışlardır. İçinde bulunulan toplumun sosyo-kültürel yapısı, değişen şartların getirdiği yenilikler ve çözümü bulunamamış meseleler bilinmeyen bir durumu anlamada etkili olabilmektedir. Rivayetlerde muhtemelen tasvirinin anlatımında birlik olmamasından ötürü zamanında çözümü olmayan verem, AIDS, koronovirüs gibi hastalıklar; “her yere ulaşması” anlatımlarından ötürü “televizyon”; kelimenin “debelenmek, hareket etmek” anlamlarından hareketle dönemin “otomobil, tren” araçları şeklinde anlaşıldığı da olmuştur. Ayrıca söz konusu rivayetlerin en-Neml 82. ayet ile ilişkilendirilmesi de bir tercihtir ve dolayısıyla öznellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan Kur'ân'da kıyametin beklenmedik bir anda birden gerçekleşeceği söylenmektedir. Onun alametlerinin ne olduğuna dair bilgiler ise sıralanmamıştır. Kur'ân'da kıyamet ile ilgili anlatılanlar daha çok kıyametin kopuş esnasında yaşanacaklardır.

Neml sûresinin bağlamını ve içeriğini bilmek dâbbe anlatılarına konu olan 82. ayeti anlamak için farklı bir perspektif sunacaktır. Bu doğrultuda peygamberliğin 6. ya da 7. yılında gelen bu sûre müşriklerin inananlara karşı baskılarını artırdıkları bir döneme tekabül etmektedir. Zira sûrenin içeriğinde de bir yandan sert bir şirk eleştirisi bir yandan ahiret anlatımlarının yer aldığı ve onun gerçekleşeceğine inanmayanların haberlerinin verildiği görülmektedir. Dolayısıyla kıyamet ile ilgili anlatımlara sahip diğer sûrelere de bakıldığında birçoğunda kıyamet sırasında insanların dünyada iken davranış ve iman noktasında yapıp ettikleri her şeyin gözleri önüne serileceğinden bahsedilmektedir. Ayetlerde bu durum insanların organlarının konuşması, meleklerin ve kitapların haber etmesi, yeryüzünün anlatması gibi farklı şekillerde tasvir edilmiştir. Benzer bağlama sahip Neml sûresinin 82. ayetinde bir dâbbenin yani bir canlının kıyamet günü insanların Allah'a inanmadıklarını söylemesi de bu anlamda değerlendirilebilir.

Zira dâbbe kelimesinin geçtiği diğer ayetlerde de genel olarak kelime; “canlı varlık, hayvan” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Dolayısıyla burada kıyamet öncesi bir durumdan çok kıyamet esnasının anlatımı vardır ve bir anlamda ahiret gününün gelmeyeceğini söyleyenlere bir cevap niteliğindedir. Neml sûresinin 82. ayetinin sûre ve konu bütünlüğü içerisinde incelendiği bu çalışmada Kur’ân’ın bağlamıyla okunmasının onun anlamada önemli bir yeri olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Altuntaş, Süleyman. Kıyâmet Alâmetleri (On Alâmeti Bir Arada Zikreden Rivayetlerin Tahlîli). Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Ateş, Süleyman. Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri. Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.
- Aydemir, Abdullah. Tefsirde İsrâiliyyat. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Bağcıvan, Mehmet. “Kur’an Yorumunda Tarihsel Bağlamın Sınırlayıcılığının Problemleri”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10/4 (2021).
- Barış, Yusuf İzzettin. “Dünyada Tüberküloz’un Tarihi”. Konuralp Tıp Dergisi 3/2 (2011), 1-4.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes’ud. Tefsîru’l-Begavî-Me’âlimü’t-tenzîl. Riyâd: Dâru Tayyibe, 1409.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. Envârü’t-tenzîl ve esrârü’t-te’vîl. Lübnan: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1993.
- Câbirî, Muhammed Âbid. Siyer Eşliğinde Kur’ân’ı Anlamak-Fehmü’l Kur’ân-Nüzul Sırasına Göre Tefsir. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Mana Yayınları, 2013.
- Cilalı, Osman. Dinler ve İnançlar Terminolojisi. İstanbul: Damla Yayınevi, 2001.
- Çakın, Kamil. “Fiten Rivayetleri Bağlamında Toplumlara Çöküşü”. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5/10 (2018), 1-29. <https://doi.org/10.17050/kafkasilahiyat.446603>
- Çalışkan, Ali Sait. Kur’ân-ı Kerim’de İstikbale Dair Gayb Haberleri. Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Çelik, Hüseyin. “Kur’ân’da ‘Dâbbetül’l-Arz’”. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/1 (2013), 41-57.

- Derveze, İzzet. Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı. çev. Mehmet Yolcu. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.
- Derveze, Muhammed İzzet. et-Tefsîrû'l-hadîs. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslami, 2000.
- Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. Ankara: Doğu Matbaası, 1962.
- Ebû Davud es-Sicistani, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdi, Sünenu EbûDavud, thk. Şuayb el-Arnâvut, Muhammed Kâmil Karabelli, byy.: Dâru'r-risâleti'l-alemiyye, 2009/1420.
- Esed, Muhammed. Kur'ân Mesajı/Meal-Tefsir. İstanbul: İşaret Yayınları, 2001.
- Esen, Muammer. İman, İmanla İlişkili Kavramlar ve Temel İnanç Esasları. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2006.
- Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed. Kitâbü'l-ayn. ed. Abdülhamid Hindâvî. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Ferrâ, Ebu Zekeriyya Yahyâ b. Ziyâd. Meâni'l-Kur'ân. Lübnan: Âlimu'l-Kütüb, 1983.
- Gündüz, Şinasi. Din ve İnanç Sözlüğü. Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- Hamidullah, Muhammed. İslâm Peygamberi Hayatı ve Eserleri. çev. M. Sait Mutlu. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1997.
- Haşim, Veli. "Kıyâmet Alâmetleri". Dinî Araştırmalar 6/16 (2003), 183-198.
- Havvâ, Sâid. el-Esas fi's-Sünne (Hadislerle Hz. Peygamber'in Hayatı). çev. Abdurrahim Ali Ural. İstanbul: Aksa Yayın Pazarlama, 1991.
- Hevvârî, Hûd b. Muhakkem. Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz. Lübnan: Dâru'l-Garbi'l-İslamiyyi, 1990.
- Hocaoğlu, Mustafa. "Dabbetü'l-Arz: İnsanın Yeniden Dirilişi". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 13/73 (2020), 1040-1052.
- İbiş, Fatih "Anlamanın Epistemolojik Ön Koşulu Olarak Bağlam", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25/2 (2023)
- İbn Âşûr, Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. et-Tahrîr ve't-tenvîr. Tunus: ed-Dârü't-Tunusiyye, 1984.
- İbn Ebî Hâtim, Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm. thk. Esad Muhammed Tayyib. Mekke: Mektebetü Nizâri Mustafa, 1997.
- İbn Fâris, İbn Zekeriyyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî. Mu'cemü Mekâyîsi'l-Luga. thk. Abdüsselâm Muhammed Harun. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1979.

- İbn İshâk, Muhammed. es-Sîretu'n-Nebeviyye, 1998.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini İbn Mace, Sünenu İbn Mace, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kahire: Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, 1975/1395.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. Lisânü'l-Arab. thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. Kahire: Darül-me`ârif, ts.
- İbn Sellâm, Yahyâ. Tefsîru Yahyâ b. Sellâm. thk. Hindi Şelebî. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İsfehanî, Rağîb. Müfredât-Kur'ân Kavramları Sözlüğü. çev. Abdülbaki Güneş- Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- Karadakovan, Ayfer. "Türkiye'de ve Dünya'da AIDS". Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi 11/1 (1995), 97-105.
- Kırbaçoğlu, Hayri. "Hz. İsa'yı Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi". İslâmiyat 3/4 (2000), 147-168.
- Komisyon. Kur'ân-ı Kerim Meâli. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed Ahmed b. Ebî. el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî. Beyrut: el-Resalah, 2006.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd. Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim-Te'vilâtu Ehlu's-Sünne. thk. Mecdî Bâsellûm. Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Mevdûdî, Ebu'l-Al'â. Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı. çev. Ahmet Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 1992.
- Mevdûdî, Ebu'l-Al'â. Tefhimu'l-Kur'ân-Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri. çev. Komisyon. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Mukâtil b. Süleymân, İbn Beşir el-Ezdî el-Belhî. Tefsîru Mukâtil b. Süleymân. thk. Ahmed Ferîd. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım., 2003.
- Müslim b. el-Haccac, Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi, Sahîhu Müslim, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dâru İhyai'l-kütübi'l-arabiyye, 1412/1991.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. Medârikü't-tenzîl ve hakâikü't-te'vîl. Beyrut: Dâru'l-Kalemü't-Tayyib, 1998.
- Nursî, Said. Şuâlar. İstanbul: Sözler Neşriyat, 2009.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. Mefâtihi'l-gayb. 32 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1. Basım., 1981.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed. el-Keşf ve'l-beyân. thk. Ebû Muhammed İbn Âşûr. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1. Basım., 2002.

Sami, Şemsettin. Kâmus-u Türkî. İstanbul: Dersaadet İkdâm Matbaası, 1317.

San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm. Tefsîru'l-Kur'ân. thk. Mustafa Müslim Muhammed. Riyad: Mektebetü er-Rüşd, 1989.

Sarıtoprak, Zeki. "Dâbbetü'l-Arz". TDV İslam Ansiklopedisi. C. 8. İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat, 1993.

Sorularla İslamiyet. "Dabbetul-arz-nedir-cikmis-midir-bugunlerde-yayina-giren-dabbe-filminin-dogruluk-payi-var-mi". (Erişim 6 Temmuz 2023). <https://sorularlaislamiyet.com/dabbetul-arz-nedir-cikmis-midir-bugunlerde-yayina-giren-dabbe-filminin-dogruluk-payi-var-mi>.

Sorularla Risale. "Koronavirusu-coronavirus-dabbetul-arz-olabilir-mi", (Erişim 6 Temmuz 2023). <https://sorularlarisale.com/koronavirusu-coronavirus-dabbetul-arz-olabilir-mi>.

Sümbüllük, Esat Sezai. Dabbetü'l-Arz Verem Mikrobudur. İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası, 1952.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân. 25 Cilt. Kahire: Dirâsetü Arabiyye ve'l-İlmiyye, 1. Basım., 2001.

Tabersî, el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl. Mecma'u'l-beyân. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.

Tiyek, Fatih. Kur'an'ı Anlamada Bağlamanın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar. Kayseri Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014.

Ünal, Necdet. "Kur'ân-ı Kerim'de Dâbbe". Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi 31 (2010), 157-190.

Yaman, Bahattin. "Osmanlı Resim Sanatında Dâbbetü'l-Arz". Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 29, 41-57.

Yaşar, Ahmet. Kıyamet ve Alametleri Cennet ve Cehennemlikler. İstanbul: Güven Basımevi, 1950.

Yazır, Muhammed Hamdi. Hak Dini Kur'ân Dili. İstanbul: Hisar Yayınevi, 2011.

Yeşil, Mahmut. "Temîm ed-Dârî ve Rivayetleri". Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 21 (2006), 91-114.

Youtube. "Corona Virüs Dabbet'ül Arz' mı? (Ebcad hesabı ile 1441 Hicri = 2020 Miladi Yıla tevafuk var)". (Erişim 6 Temmuz 2023).
<https://www.youtube.com/watch?v=pD6xNEL43h0>.

Yüksel, Edip. Mesaj-Kur'ân Çevirisi. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2013.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. Keşşâf. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavviz. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l- Mısriyye, 1. Basım., 1922.

Zuhaylî, Vehbe. Tefsîru'l-münîr fî'l-akîdeti ve'serîati ve'l-menhec. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2003.

Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil). Yeni Yaşam Yayınları, 2016.

The Impact of Considering the Context of Surah-Subject on Meaning: An Examination on the Subject of 'Dabbah' In The Example of al-Naml 27/82

Asist. Prof. Hatice Merve ÇALIŞKAN BAŞER

Extended Summary

In order to understand a verse of the Qur'an better, besides the information about that verse, it is necessary to look at the siyak-sibak of the verse and the whole surah it is in. In addition to all these, it is necessary to examine the surahs related to the subject mentioned in the verse, taking into account the integrity of the Qur'an. People have always wanted to know about the future. In many religions that include the belief in the Hereafter, the first of the subjects that are desired to have information about the future is those related to the breaking of the Doomsday. The intense interest shown in the information given about when that moment will occur and after which omens, and the comments added to it, have carried the event to very different places. As long as the event does not occur, the sentences used will not go beyond guesswork. Because, with the interpretation of the existing narrations from the perspective of different people at different times, some things that are unknown or dangerous in various periods are understood as dabbah and these interpretations are based on the Qur'an. For this reason, it is important to examine the subject by leaving these comments or presuppositions aside. The subject of this article is the examination of the 82nd verse of the Naml, taking into account the context of the chapter. The word "dabbah" in the aforementioned verse has been considered as one of the signs of the apocalypse and has been the subject of various interpretations without considering its context. The aim of the study is to reveal the importance of reading the verse in the surah/subject integrity. The relevant verse has been understood as a being that will emerge at a time when injustice, denial, and evil are progressing before doomsday, with the use of ahad and Israeli narrations. Here, the commentators match the verse with the related narrations. Since there is no information about the reason for the descent, putting these narrations under the verse is the result of a choice. In

addition, there is information similar to the "monster" narrative in the Bible that will give the news of what will happen in the near future. The explanations in some tafsirs are quite similar to this information. In the following periods, with the interpretation of the basic logic of these narrations; various unknown, unresolved, or damaging situations of time could be understood as "dabbah". In this context, dabbah; there are comments that there may be a bus, AIDS, tuberculosis, coronavirus. According to the descending order data, it is said that the Neml surah, which is located between the Shuara and Kasas surahs, came a few surahs after the Ta-ha surah. This corresponds approximately to the 6th or 7th years of the prophethood. Before this period, the polytheists began to increase the physical pressure when the psychological pressure they put on Hz. Muhammad and those who believed in him did not yield any results. For this reason, there is intense emphasis on the hereafter aimed at scaring the polytheists in the content of the surah. After this, a harsh criticism of polytheism was made with the emphasis on tawhid, as well as the descriptions of the hereafter. Although there is information in the narrations about Dabbah that it will emerge at a time when "people will be corrupted and Allah's orders will be abandoned", in Surah al-Naml it is mentioned that people associate shirk and those who deny resurrection rather than abandoning the orders. Otherwise, the word "dabbah" is mentioned eighteen times in the Qur'an. These are generally used to describe various living things on earth that Allah has created in different ways. On the other hand, when we look at the surahs related to the apocalypse in the Qur'an, we do not find any expression that is expected to occur before the Doomsday, neither in the aforementioned verse of Surah al-Naml, nor in the whole of the Qur'an. What the Qur'an tells about the apocalypse will happen at the time of the apocalypse. Everything they do to people at that moment will be shown in some way. This is symbolized in different ways in the Qur'an. The rewards of the good and the punishment of the wicked on the Day of Judgment are described in different ways in the relevant surahs. In some of these verses, it is a question of showing people what they do. *"Each person will see what he has done"*, *"his organs will bear witness to him"* etc. In these examples, it is seen that everything done, good or bad, will come out when that moment comes. In the study, document and content analysis, one of the qualitative research methods, was used. Related verses and suras, tafsir, and other works were examined by descriptive analysis method and the findings were evaluated. According to this, it is emphasized that in the integrity of the surah, besides the criticism of polytheism, all the things that have been done will be revealed. In many surahs related to the Day of Judgment, it is emphasized that the morals of the people at that moment will be revealed as "organs speaking, angels telling people what they do". As a result, at the moment of the apocalypse, a creature/dabbah coming out of the earth and informing people about what he did can be evaluated in this way.

Key Words: Tafsir, al-Naml 27/82, Dabbah (The beast of the earth), Day of Judgment, Meaning, Context.